

”POLITIKER ÄR OCKSÅ MÄNNISKOR”

**Rapport från intervjuprojektet: Muntliga källor till kommunalpolitiken i
Örebro län 2006–2008**

Göran Henrikson

Inledning och bakgrund

Den kommunala demokratin är viktig. Den berör människors vardag. Den handlar om den praktiska tillämpningen av skola, barnomsorg, sjukvård, boende, gator, kultur och fritidsverksamhet.

Vilka människor är våra företrädare, vad har de för bakgrund, hur kom de in i politiken, hur arbetar de, vad tänker de om sina uppdrag, hur förhåller de sig till de många olika problem som de ställs inför, hur upplever de sin karriär, och vad drar de för slutsatser när de ser tillbaka? Vad vill de satsa på, vad kan de satsa på? Vilka strider är de mitt uppe i, vilka processer och beslut var de med om att fatta? Det är några av de frågor vi har velat belysa med projektet *Muntliga källor till kommunalpolitiken i Örebro län*.

Arkivet har under många år sysslat med att samla in människors levnadsminnen främst nedskrivna sådana, men även genom intervjuer. Det första projektet av detta slag gjordes under 70-talet, då ett 50-tal folkrörelseveteraner intervjuades om sina rörelsefarenheter och det senaste stora dokumentationsprojektet hette *Bildningsborg och syndanäste*. Det resulterade i boken *Det var dans i Folkets Park* som utgavs 2004.

Vi har funnit att det som internationellt kallas *Oral History*, muntlig historia, är en bra arbetsmetod. Vi har drivits av insikten att skriftligt källmaterial endast berättar en del av sanningen. Det står en hel del mellan raderna. Protokoll och PM speglar dåligt de känslor, upplevelser och personliga drivkrafter som är viktiga som kunskapsunderlag när en händelsekedja ska belysas.

Mycket av det som exempelvis förklarar en kommunal beslutsprocess får inte plats, eller utelämnas då vi för länge sedan övergick till att skriva korta och ”effektiva” beslutsprotokoll i stället för fyligare och förklarande diskussionsprotokoll.

Meningsbrytningar, strategiska överväganden, starka känslor och annat kommer inte ner på papper och för eftervärlden kan en gång starka strider och motsättningar vara svåra att tolka och förstå sig på. De officiella handlingarna är fåordiga och partiernas skriftliga dokumentation är långt ifrån tillfredsställande.

Syfte

Vår avsikt var således att producera ett källmaterial som nutidens och framtidens forskare och medborgare skulle kunna gå till för att lära känna sina politiker och deras villkor. Vi gjorde alltså ingen *egen* forskning kring ett antal frågeställningar med ty åtföljande analys och slutsatser. Vår ambition var att framställa ett så brett material som möjligt för *andra* att tolka. Vi försökte åstadkomma en forskningsanknuten insamling av ett brett muntligt källmaterial.

Samtidigt var avsikten att pröva ett för arkivarier nytt sätt att arbeta på. Arkivarien tillhandahåller ju vanligen färdigproducerad information. Det ställs efter nödvändigt förteckningsarbete till forskarens förfogande. Här skulle vi göra något kvalificerat annorlunda. Vi skulle själva vara med vid skapelseprocessen för nya källor, ny information. Hur skulle detta fungera? Med eller mot vår vilja skulle vi bli aktörer i forskningsprocessen, sätta vår prägel på det färdiga materialet.

Vi försökte ha en öppen hållning, men alla påverkas vi av vår förförståelse av politiken, våra preferenser och idiosynkrasier. Våra samtal med politikerna var ett givande och tagande. Vi

arbetade med förberedda frågelistor, men det var intervjupersonens egen berättelse, det han/hon valde eller inte valde att berätta som styrde innehållet, även om det var uppenbart att det var våra intervjuare som lade ut kartan för resan.

Vi var således med och skapade berättelsen, men vi tolkade den inte åt någon. Intervjupersonens egna ord står där och var och en kan läsa vad vi frågade om. Intervjuandet var kumulativt på så sätt att intervjuaren hela tiden, genom samtalen, lärde sig alltmer om sitt undersökningsområde och dess personuppsättning och vartefter kunde ställa alltmer initierade frågor. När projektet satte igång fanns ingen färdig frågemall utan vi arbetade öppet och sökande fram mot en intervjustruktur.

Vårt intervjuande var frågestyrt och ibland tematiskt. Ibland tog vi upp teman som hade varit vattendelare eller formerande i politiken under flera år för att få en bra belysning av vissa brytpunkter i kommunernas eller landstingets historia. Självfallet hade vi i samarbete med Universitetet kunnat fokusera på några få teman eller frågor och enbart tagit upp dem, varit mer forskningsinriktade, i synnerhet då sådan kompetens fanns i projektet. Men det hade varit ett annat projekt och det hade krävt mer tid och resurser för att finna goda samarbetsformer med Universitetet.

Idén att göra en storskalig dokumentation kring kommunalpolitiken växte fram i en dialog mellan arkivet och Universitets historiska och statsvetenskapliga institutioner under 2005. Den tändande gnistan kom från en partiorganisation som under vintern, vid ett besök på arkivet, förstod hur tunn dokumentationen var kring dess egen senare historia.

I samarbete med Universitetet vidgades perspektivet till alla politiska partier i landsting och fullmäktige och sonderande kontakter togs med olika lokala beslutscentra och med centrala myndigheter.

Jag utsågs hösten 2005 till förberedande och framtida projektledare om medel skulle erhållas. Jag arbetade halvtid 2006 – 2007 med projektet. Under 2008 ansvarade jag för projektet på en blygsam deltid och i år har jag arbetat med projektet i stort sett ideellt.

Vi börjar

I mars 2006 blev det klart att vi skulle få pengar från Statens kulturråd. Vår projektidé kunde förverkligas som ett av många musei- och arkivprojekt i Sverige med hjälp av de så kallade Accessmedlen. Huvudsyftet med Accessprojekten var att digitalt tillgängliggöra analoga samlingar på institutionerna. Vi skulle direkt, utan ”analog omväg” skapa ett digitalt källmaterial och på så sätt kunna ”tillgängliggöra” för medborgare och forskare den politiska kulturen i ett län.

De andra anslagsbeviljarna vi sökt pengar hos följde Kulturrådets exempel. Nu gällde det att snabbt få tag på lämpliga intervjuare. En digital annons på arbetsförmedlingens hemsida ledde efter kort tid till att vi fick in drygt 90 ansökningar, hälften klart kvalificerade. Vi valde ut tolv, intervjuade dem och valde de sex personer som vi ville anställa. Det blev tre kvinnor och tre män, en historiker, en etnolog och fyra statsvetare. Tre av dem hade Örebro som studieort. Ingen var emellertid född eller uppvuxen i staden. Vi startade projektarbetet den förste april 2006.

Undersökningsområdena

Även om intervjuandet med upplägg, frågor, teman och personer var en produkt av en ständig dialog mellan projektets deltagare var *en* viktig sak bestämd redan från början, nämligen de kommuner som skulle ingå i undersökningen. De utvalda var sekundärkommunen *Örebro läns landsting* och primärkommunerna *Hällefors*, *Askersund* och *Örebro*. Då vi även erhöll medel för 2007 och då en av projektmedlemmarna slutade på grund av snar födsel, rekryterades en ny projektmedlem, en etnolog, samt utvaldes en ny kommun att göra intervjuer i. Det blev *Karlskoga*.

Vi hade naturligtvis kunnat förfara på ett annat sätt och låtit alla kommuner utgöra ett undersökningsområde, eller färre. Vi ansåg emellertid att det var bra med en koncentration. Mängden av källmaterial på varje enhet skulle bli bredare. Varför valdes just dessa enheter?

Örebro tyckte vi var självklar som länets huvudkommun med en stor del av befolkningsunderlaget och därmed av länets politiker. Kommunen hade dessutom en pluralistisk politisk kultur där skiften vid makten inte enbart var en teoretisk konstruktion utan där det skulle vara möjligt att komma åt problemen och möjligheterna vid politiska maktskiften. I Örebro skulle det också vara möjligt att på ett exemplariskt sätt studera hur den parlamentariska situationen under det sista seklet blev mer mångfacetterat genom tillkomsten av nya partier. Valutgången 2006 med en ny majoritet och ett nytt parti (Sd) inträffade mitt under projektet och gav oss en historisk möjlighet att följa ett maktskiftes teoretiska och praktiska vånda och möjligheter både för den gamla och nya majoriteten. Det har också utförts en hel del statsvetenskaplig forskning i kommunen att relatera till.

Örebro läns landsting tyckte vi också var ett självklart val. Trots att Landstinget genom ansvaret för sjukvården berör alla medborgare är det en relativt okänd storhet. Landstingets historia och dess verksamhet är märkligt outforskade och anonyma. Förutom forskningsinsatser som rör det medicinska har vårt landsting som historie- och politikområde stort sett lämnats ifred av historiker och statsvetare. Vårldsuppbyggnadens 70-tal och en samtidig övergång från tjänstemanna- till politikerstyre, en begynnande oro under 80-talet, katastrofernas 90-tal och återhämtningens 2000-tal gav bra stoff till frågor. Så också givetvis den fastlåsta politiska strukturen med en ”majoritetsägande” socialdemokrati och en ”vanmäktig” opposition som sedan 1917 gett upphov till en speciell landstingspolitisk kultur. Här fanns mycket att göra

Både landstinget och Örebro kommun är stora enheter och det förföll rimligt att sätta två personer på vart och ett av dem. Två statsvetare fick ägna sig åt Örebro kommun. En historiker och en samhällsvetare gav sig i kast med landstinget.

Askersunds och Hällefors kommuner finns i var sin ände av länet och är ett slags motpoler till ”metropolen” Örebro. Askersund är en kommun som består av flera centra även om staden Askersund dominerar. Man har haft en synnerligen tumultuarisk modern historia med många maktskiften för att sedan flera år sedan gå in i en lugnare fas. Liksom Hällefors tillhör den länets periferi med alla de problem detta medför. Att med olika metoder få fart på befolkningsutvecklingen är en ödesfråga. Man kan säga att den finns med som ett jämförelseobjekt till Hällefors. Forskare på universitetet har projekt igång där dessa två kommuner är studieobjekt och det föreföll rimligt att samla in stoff som direkt kunde brukas i ett vidare sammanhang.

Hällefors domineras av huvudorten och har gjort sig riksbekant genom att söka bryta den nedåtgående befolkningstrenden där en arbetsgivare, ”Bruket”, har dominerat samhället, genom att sjösätta djärva framtidssatsningar på bland annat Måltid och Design och skapandet av spektakulära parker. Den politiska kulturen är till skillnad mot den i Askersund förhållandevis ”monolitisk” med en mycket stark socialdemokrati. I Hällefors finns också ett relativt stort lokalt parti, Hällefors oberoende.

Karlskoga är en kommun som sedan länge är under starkt förvandlingstryck. Man kan säga att politikerna och invånarna är inne i ett sorgearbete där föremålet för sorgen är den en gång starka, stolta och dominerande vapenindustrin Bofors. Befolkningsutvecklingen har varit på nedgång under lång tid och sedan 90-talet skapar man ett mer differentierat näringsliv med civila teknikföretag. Den teknologiska kompetensen är hög i kommunen och tillverkningsindustrin är den största arbetsgivaren. Socialdemokratin har sedan länge en säker majoritetsställning i fullmäktige och motsättningarna inom partiet har varit märkbara. Kulturlivet i kommunen är starkt. Hur hanterar man sin besvikelse i kommunen och hur utformas politiken när man har en egen majoritet? Det var några av de frågor vi ville ha belysta. Man kan också säga att Karlskoga med sin Värmlandsidentitet och Hällefors med sin västmanländska hemhörighet skaver mot det närkingska i Örebro, vilket alltså inte gäller Närkekommunen Askersund.

Förberedelser och utbildning

Ett utbildningsprogram hade lagts upp av mig i samarbete med statsvetare och historiker på universitet. Det kombinerade statsvetenskapliga föreläsningar om viktiga och aktuella frågeställningar kring kommunal demokrati och förvaltning med en orientering i länets och Örebro kommuns historia. Metod- och teorifrågor kring intervjuandet belystes. Ett stort antal ”praktiker”; ledande tjänstemän från landsting och kommuner samt ombudsmän eller politiker fick berätta om sina kommuner/landsting och politiska partier.

Under april och maj hade vi en intensiv inkörningsperiod som till stor del gick ut på att via litteratur, hemsidor och lämpliga adresser på nätet bringa projektmedlemmarna i närmare kontakt med sina undersökningsområden. En del av tidigare gjort intervjumaterial samt något arkivmaterial kom också till användning. Värdefullt var också att vi hade örebrofullmäktiges handlingar i vårt bibliotek. Då ingen av deltagarna från början var närmare bekant med länets eller någon av kommunernas historia tog det en god tid att införskaffa nödig förhandskunskap om våra undersökningsområden.

Självfallet hade det varit mindre tidsödande med medarbetare som på förhand haft god ”miljökunskap” men dessa goda cigarrer fann vi inte. Schemat för undervisningen under den här perioden finns med som bilaga i rapporten. Naturligtvis besökte projektarbetarna mer eller mindre kontinuerligt respektive fullmäktige för att se och höra sina intervjupersoner ”in action”. Demokratidagarna i Stockholm januari 2007 besöktes av alla projektdeltagarna. I övrigt försökte vi hålla jämna steg med det som var aktuellt inom kommunalpolitiken och forskningen kring den de här två åren.

Inför projektet inredde vi 6 arbetsplatser i en sal och försåg dem med kontorsutrustning och datorer. Alla projektarbetarna satt tillsammans vilket underlättade den inbördes kommunikationen. En bit in i projektet skaffade vi tre digitala ”bandspelare” att samsas omkring. Innan vi satte igång det hela hade vi beslutat att göra hela projektet digitalt. Det var en huvudpoäng för arbetet. Bo Fransson från ArkivCentrum blev från start den ansvarige för utrustning och för alla problem av digital natur som kunde dyka upp under och efter projektet.

Hans goda kunskaper i hantering av digitalt material har varit en förutsättning för ett lyckosamt genomförande av projektet.

Samtidigt som undervisningen ägde rum hade vi kontinuerliga genomgångar i projektet kring frågor av både teoretisk och praktisk natur. Jag som hela tiden ledde projektet satt på mitt ”normala” arbetsrum. När vi sammanträdde, vilket vi under våren gjorde minst en gång i veckan, höll vi till i projektrummet med de sex arbetsplatserna eller i något av ArkivCentrums arbetsrum.

Dialogen löpte hela tiden även utanför sammanträdena genom att jag tittade in till kollegerna för något ärende eller genom att deltagarna kom in till mig för diskussioner. Atmosfären var öppen och kreativ, men jag kunde märka att benägenheten att ta upp saker och ting med mig var större hos en del och mindre hos andra. Som regel var de kvinnliga projektdeltagarna mer diskussionsvilliga och även mer kritiska.

Förutom utvalda kommuner och landstinget fanns egentligen inte mycket fastlagt innan vi satte igång intervjuandet. En sak och en mycket viktig sådan var emellertid klar. Vi skulle transkribera intervjuerna och göra dem läsarvänliga. Vi hade naturligtvis kunnat förfara på annat sätt, till exempel genom att göra ett större antal intervjuer och i samband med intervjuandet och efterarbetet göra kortare sammanfattningar. Min mångåriga erfarenhet säger mig emellertid, att om man vill ha materialet använt, ska det göras tillgängligt genom utskrift. Vi valde denna omständliga och kostsamma metod. Mera om detta senare.

Hur frågandet skulle gå till, var och under vilka omständigheter och framför allt vad vi skulle belysa, det vill säga fråga om, det diskuterade vi fram gemensamt. Visserligen under min ledning, men allas synpunkter beaktades och det färdiga resultatet är en följd av våra gemensamma diskussioner och ställningstaganden.

Referensgrupp och massmedier

En förutsättning för ett framgångsrikt projekt är att det lanseras på rätt sätt, att de viktiga kontakterna tas i rätt följd och att inflytelserika och aktade personer garanterar att undersökningen är seriös och ger det sin hallstämpel. Här gällde det att med tidens språkbruk få ett gott ”varumärke” för undersökningen.

Till den ändan skapade vi en referensgrupp av ”tunga” kommunalpolitiker, företrädesvis sådana som inte längre befann sig i stridens hetta, men som hade stor erfarenhet och gott renommé inom sina partier. Viktigt var också att ha förtroendepersoner från alla våra kommuner. Urvalet av dessa ägnade jag mig åt omgående och det tog sin rundliga tid innan den var utsedd och kunde träffa oss projektarbetare. Det var ett grannliga arbete. Precis som hela undersökningen krävde det en god fingertoppskänsla. Det första mötet med gruppen, vi sågs sammanlagt fyra gånger, ägnade vi åt att lära känna varandra, informera om projektidéerna, inhämta tips om namn att intervjua och att få deras synpunkter på ett avtal som skulle reglera hanteringen av det blivande intervjumaterialet.

Våra möten med referensgruppen var nödvändiga och givande och hjälpte oss på flera sätt i arbetet; Det bidrog till acceptansen hos de flesta politiker av det faktum att vi skulle träffa dem och ingående fråga ut dem både om deras privata historia och om politikerlivet. Det var långtifrån någon självklarhet att politikerna i länet skulle ställa upp på detta. Vi fick emellertid på det här sättet många goda kontakter, vi fick tillgång till deras samlade ”erfarenhetsbank” och de kom med goda synpunkter på det avtal som skapades.

Givetvis var det en klar fördel att projektet byggdes upp och i sin inledningsfas genomfördes i samarbete med Universitet i Örebro. Det gav hela undersökningen en vetenskaplig legitimitet. Att samarbetet med Universitetet ibland också kunde innebära en komplikation framgår av den bifogade hälleforsrapporten.

Vidare byggde vi en projektpresentation på vår hemsida som vi i våra kontakter med intervjupersonerna kunde referera till för ytterligare information. Vi presenterade också projektet med artikel och med bilder på alla deltagare i vår tidning Aktstycket. Den och ytterligare artiklar som handlade om projektet eller någon politiker kunde vi sedan bifoga i våra utskick till intervjupersonerna.

Den massmediala kontakten var givetvis viktig och det gjordes ett reportage i Nerikes Allehanda om projektet, senare också ett i Karlskoga-Kuriren och Karlskoga Tidning när vi satte igång där. SVT (Tvärsnytt) hade också ett bra inslag om projektet på våren 2007. I tidningen Riksdag och Departement skrev de en kort artikel på sin hemsida. I Tema arkiv, de svenska arkivariernas tidskrift, skrev jag under 2007 en presentation av projektet. Vi tyckte vi fick en skaplig massmedial resonans. Projektet blev efterhand, det förstod vi genom kontakt med våra intervjupersoner, mer och mer accepterat i politikerkåren.

Intervjuande och utskrift

Efter teoretisk genomgång av intervjuandets villkor och teknik började projektmedlemmarna så smått att öva sig på utrustning och intervjuförfarande. Jag hade kontaktat sex politiker i olika partier som vänligt ställde upp på att vara "försökskaniner".

Vi hade ingående diskuterat och lagt upp exempel på frågor och teman. Detta var ett arbete som aldrig blev riktigt färdigt och som kom att skifta gestalt under arbetets gång. Nu skulle emellertid projektarbetarna ut i hetluften. De delades in två och två och fick bestämma tid med sina "offer". Efteråt utvärderades intervjutillfällena ordentligt i gruppen. I uppgiften ingick det nödvändiga ledet att också skriva ut intervjun.

Just detta moment är mycket krävande, arbetsamt och tidsödande. Ett par av intervjuarna hade kommit i kontakt med detta tidigare i sina akademiska studier. Det hade dock inte varit fråga om det som gällde här: att producera en grafisk variant av bandet, det vill säga att göra en kanske inte exakt ordagrann utskrift, men en skriven variant som mycket detaljerat återgav samtalet.

Att göra en sådan utskrift kräver en stor lyhördhet, god språkkänsla och redigeringsförmåga. Vi lusläste och diskuterade sorgfälligt igenom alla de sex utskrifterna. Det här träningsmomentet krävde lång tid och gjordes varvat med andra inläsningar och förberedelser.

Allmänt kan sägas att just utskrifterna av banden var det som sysselsatte projektarbetarna den längsta tiden. Utskrifterna var med andra ord det dyraste momentet i undersökningen. Hörlurar användes och de var direkt kopplade till varje intervjuares dator, dit intervjuarna hade tankats in från de små behändiga "bandspelarna". Man störde alltså inte varandra när man lyssnade på banden. Några små missöden med de digitala ljudupptagarna inträffade i början innan man lärt sig behärska tekniken, men det var ett snabbt övergående problem. Eftersom arbetet var monotont försökte man varva intervjuförberedelser och intervjuande med efterarbete där utskriften var det tidsödande.

Kontakten med intervjupersonerna

När inläsningen av kommunernas moderna historia och politik var hyggligt klar och föreläsningsserien färdig, provintervjuerna gjorda och frågestrukturen förberedd var det klart att kontakta våra politiker. Vi hade under våren arbetat med olika listor på personer som vi gärna ville intervjua. Vi betraktade namnen som förslag och lämnade plats för tips och alternativa namn som kom in efterhand. Vi visste vid det här tillfället inte om våra kontakter överhuvud skulle vara framgångsrika eller inte.

Kontakterna gick till på följande sätt. Var och en hade en lista på tre till fyra namn att kontakta. I början skedde det i dialog med mig. Efterhand som man blev varm i kläderna och lärde sig mer och mer om politiken och politikerna för varje intervju, så gjorde projektarbetarna upp en egen turordning. De som jobbade två och två, det vill säga Örebro kommun- och Landstingsansvariga diskuterade sinsemellan och kom efter ett tag fram till en inbördes arbetsordning.

Ett kontaktbrev som vi hade skrivit tillsammans, men som jag var huvudförfattare till, sändes till informanten. Med brevet följde ett avtal och ett formulär vi bad politikern fylla i och sända tillbaka. Brev, avtal och formulär finns som bilagor till Örebrorapporten. I brevet stod att de snart skulle kontaktas. I formuläret bad vi dem fylla i olika uppgifter om sig själva för underlätta intervjuandet. Det gällde födelsedata, utbildning, föreningsengagemang, yrke etc.

Först därefter togs kontakten per telefon för att höra om de accepterade vårt förslag till samtal och i så fall vilken tidpunkt man skulle bestämma för detta. Och inte minst viktigt: var intervjun skulle äga rum.

När det gällde det ivägsända brevet visade det sig att väldigt många knappt hade läst det. Man uppfattade det som någon slags mindre intressant myndighetsinformation som inte berörde en själv. Det här ledde så småningom till att vi formulerade brevet kortare och mindre formellt. Inte sällan tog vi telefonkontakt direkt och sände information först därefter. Avtalet hade få tagit del av och vi fann att det var bättre att sända avtalet när intervjun var gjord.

Att få intervjupersonerna att underteckna avtalet var en arbetsuppgift för sig. Det var segt och synnerligen tidsödande. Ännu återstår ett par avtal som inte blivit undertecknade trots gjorda påstötningar. Hur kontakterna togs och erfarenheterna från detta arbete diskuteras ingående i rapporterna från undersökningsområdena.

Majoriteten av de ”utsedda” politikerna var positiva till kontakt. Graden av tillmötesgående kunde givetvis variera. En del hade riktigt förväntat sig att få berätta, de flesta tyckte det var en värdefull dokumentation som de ställde upp för. Arbetet att komma fram till en intervju var dock tidsödande och inte sällan ”segt”.

Endast ett fåtal nekade. Åter andra kunde vara svåra att få tag på; de svarade inte på intalade eller mejlade meddelanden. De gjorde sig oanträffbara. Det var inte många, men förekom trots allt.

Partipolitiskt lyckades vi nå alla i de olika parlamentariska församlingarna utan problem. Det gällde också de nya parterna SD och SPI. Vi lyckades däremot inte få tag på någon från HOB, Hällefors Oberoende, som kunde eller ville låta sig intervjuas. Analys av detta förhållande ges i rapporten från Hällefors.

En landstingspolitiker fick kalla fötter efter intervju och genomläst utskrift. Vi tvingades radera ut intervjun. Det var det enda ”återbudet” av de 182 intervjuade. En politiker ville inte låta sig intervjuas. Han svarade emellertid med en lång PM på de frågor som skriftligt sänts till honom. Närmare kommentarer kring urvalsproblematiken i undersökningsområdena kan inhämtas från respektive studie.

Vi eftersträvade medvetet att få en god spegling i materialet av könsfördelningen, etniciteten och den partipolitiska sammansättningen i de olika fora som vi undersökte. Någon millimeterrättvisa gick inte att få, men vi är ganska nöjda med fördelningen. Det innebär bland annat det är betydligt fler män än kvinnor intervjuade i Hällefors helt enkelt beroende på att fullmäktige i Hällefors har betydligt fler män än kvinnor. I Landstinget har proportionaliteten i stort sett behållits. Tjugofem män mot tjugofyra kvinnor har intervjuats. Sammansättningen i landstingsfullmäktige är trettiofem män och trettiosex kvinnor.

En sammanställning av hela materialet om män, kvinnor och parti finns som bilaga. Den visar bland annat att de små partierna som Miljöpartiet, Kristdemokraterna och Vänstern är något överrepresenterade. Med de stora framför allt Socialdemokraterna och Moderaterna är det tvärtom. Förhållandet skiftar emellertid mellan undersökningsområdena.

I det här sammanhanget är det angeläget att nämna att vi även intervjuat några tjänstemän och entreprenörer. Vår ansökan var formulerad så att det var *politiker* vi skulle dokumentera. Detta uteslöt i princip att vi gjorde en bredare intervjuundersökning bland kommunernas tjänstemän. Hade vi sökt för att porträttera *politiken* hade naturligtvis förhållandet varit annorlunda. Hur som helst tyckte jag att det var nödvändigt att dokumentera några av de ledande tjänstemännen i varje undersökningsområde. Deras berättelser skulle väsentligt bidra till en lokalhistorisk förståelse för varje område och något belysa deras syn på relationen politiker–tjänstemän.

Vi mötte de första allvarliga problemen inför sommarens intervjuer. Politikerna var svåra att göra intervjuer med före och under semestrarna. Sedan var det valrörelsen 2006 som lade en del hinder i vägen. Vi fick således inte riktig fart på intervjuandet förrän efter valet. Å andra sidan fick vi tillfälle att med de intervjuer vi ändå gjorde, fånga en del av en valrörelses högre temperatur och framför allt få politikerna att tala om sina upplevelser av maktskiftet i Örebro kommun. Vi gjorde till exempel flera intervjuer under själva det dramatiska förhandlingskedet på hösten 2006.

I efterhand kan jag säga, att vi borde ha kommit igång med det praktiska fältarbetet betydligt tidigare. Vi borde ha varvat utbildning med praktiskt arbete i större utsträckning liksom accepterat att intervjuerna inte blev ”kompleta”. För stor tonvikt lades nog på den teoretiska inläsningen och alla seminarier och diskussioner vi hade. De var nödvändiga och bra, men upplägget kunde ha sett annorlunda ut. ”Learning by trying” borde i större ha präglat de första månaderna. Men det är lätt att vara efterklok.

Platsens ande

Sedan kontakt etablerats var förutom att fastställa tidpunkten, den kanske första åtgärden att bestämma *var* intervjun eller samtalet skulle äga rum. Skulle man vara hemma, på vederbörandes ”politiska” arbetsplats, kommunen eller landstinget eller på det neutralare ArkivCentrum? Jag har ingen statistik tillgänglig över hur intervjuandet gestaltades i detta avseende och vill inte heller lägga någon innebörd i valet av plats, men det är helt klart att

man allmänt sett föredrog att vara i andra lokaler än det egna hemmet. Efter kontroll med några av projektmedarbetarna kan man säga att c:a en fjärdedel tog emot i hemmet.

En av intervjuarna menar att intervjuerna ”på arbetsplatsen kanske präglades av något mera stress eftersom de hade tider, möten med mera att passa”. Åter en annan menar att: ”Det fanns de som tog emot hemma, men likväl var formella och ganska opersonliga ... och de fanns de som var väldigt öppenhjärtiga fast intervjun ägde rum på arkivet eller deras kontor”.

Det är sannolikt att en intervju i hemmet skulle ha lagt ytterligare en nyans till intervjun. I samband med samtalet gjorde intervjuaren iakttagelser kring omständigheter inför och under intervjusituationen som antecknades i ett observationsprotokoll. Dessa anteckningar kring omständigheterna har arkivlagts tillsammans med intervjun. Det sätt som man organiserar sitt eget arbetsrum på säger naturligtvis också något om personen i fråga om än kanske mindre än arrangemangen i det egna hemmet. Man får väl anse att platsens ande på ArkivCentrum är neutral. Här ägde nämligen många intervjuer rum. Självfallet ägde intervjuerna om Hällefors-, Askersunds- och Karlskogapolitiken i huvudsak rum i respektive kommun/ort. Flera av dessa samtal ”bandades” dock på ArkivCentrum.

Idén att ganska noggrant redogöra för när och hur kontakt togs, hur stämningen var, hur personen var klädd, hur den egna miljön var organiserad, om man blev bjuden på kaffe eller inte, om det var mycket rundsnack eller pang på med mera, med mera, har vi hämtat från etnologin där man är noggrann med att göra observationer i samband med sina uppteckningar eller intervjuer. Användaren får på detta sätt en introduktion till samtalet och kan förhoppningsvis lägga intervjuarens observationer till en tolkningsgrund vid läsningen.

Frågorna

Sedan kontakt skapats gällde det för intervjuarna att komma väl förberedda till sina samtal. Som regel var projektdeltagarna försedda med ett batteri av frågor om personen och dennas politikområden. I förhållandet till tidsåtgången var förberedelser och framför allt efterarbetet mycket, mycket längre än själva intervjun.

Vad skulle vi då fråga om? Kort uttryckt; i valet mellan att fråga mycket om lite så valde vi att fråga lite om mycket. Vi ägnade mycket diskussioner åt att finna ett gemensamt upplägg i vårt frågande, men kom fram till att utöver en gemensam grundstruktur, den så kallade livshistoriemetoden, måste varje samtal bygga på de speciella förutsättningar som gällde för just den här personens erfarenheter, intressen och frågor han/hon drev. Vi räknade med att blotta mängden och mångfalden av erfarenheter skulle sammantagna skapa en ”stor” berättelse om att vara kommunalpolitiker i Örebro län runt millennieskiftet.

Detta innebar nu inte att medarbetarna släpptes helt fria med sina intervjupersoner. Men det innebar att varje politiker betraktades som unik och att det var hans/hennes berättelse som, i samspelet med våra intervjuare, fångades för eftervärlden. Allas erfarenheter och personligheter är unika. Vi är stöpta olika, har olika erfarenheter, ser världen och politiken på olika sätt och det hade varit fel att pressa in politikerna i ett helt färdig och förutbestämd frågemall. Somliga berättar gärna om sin barndom och uppväxt medan andra vill gå direkt på politiken och ger färre glimtar av den miljö som format dem. Det fick vi acceptera. Att människor är olika innebär inte att det saknas strukturer och mönster i deras liv. För samtliga kommunalpolitiker gäller att de har en väg in i politiken och att de, när de väl är inne, tvingas att relatera sig till ett antal processer och förhållanden som påverkar och formar dem.

Vid flera seminarier tog vi upp ett antal teman som alla kan sägas forma politikern eller vara en del av den verklighet han/hon ska förhålla sig till. Det kan vara makten och dess villkor, inträdet i politiken och politikerrollen, medborgarinflytandet, relationerna inom och till det politiska parti man representerar, relationerna till media, mäns och kvinnors olika villkor, invandrare i politiken, externa relationer som förhållande till staten och näringslivet med mera. Varje tema bröt vi ner i ett stort antal underfrågor. Frågorna flöt in i varandra och det blev en blandning av ”stora” och ”små” frågor. Understundom uppstod en ganska stor begreppslik oreda.

Vi hade hur som helst ett stort batteri av frågor att gripa efter. Och just mångfalden har varit projektets styrka. Vi undvek medvetet att begränsa undersökningen till ett litet antal frågor, till exempel kvinnors och invandrares roll i politiken, medborgarinflytandet i den kommunala beslutsprocessen, hot i politiken eller liknande men gav de medverkande möjlighet att också fråga om allt detta och mycket mer.

Ett förhållande som påverkade intervjuandet var också att vi räknade med att en politiker normalt inte skulle orka eller vilja tala med våra intervjuare mer än maximalt två timmar. Det begränsade naturligtvis antalet frågor som kunde beröras. Det visade sig att genomsnittsintervjun låg på mellan en och halv och två och en halv timmar. Många politiker hade mer att ge, men då valde vi att intervjua dem ytterligare en gång. Det ska också sägas att det var lika ansträngande för bägge parter i den dialog som fördes. Intervjuaren kunde inte upprätthålla skärpan i mer än ett par timmar i sträck och maximalt göra två politikerintervjuer per dag. De flesta gjorde en intervju de dagar som man var i ”fält”.

Hur som helst utkristalliserades efter ett tag en arbetsmetod som alla mer eller mindre följde. Vi använde ”livshistoriemetoden” inte bara för att vi ville komma åt personens bakgrund utan för att det i regel är ett bra sätt att få igång berättandet. När vederbörandes individuella historia är kartlagd är personen uppe i ”varv” och har lättare att gå vidare med de frågor som ställs.

Vi utgick alltså från individen; hans eller hennes historia. Efter bakgrundsberättelsen fick man redogöra hur man kom in i politiken, kontakter, förebilder och erfarenheterna från till exempel första fullmäktigemötet och det första nämnduppdraget. Alla som vi talade med fick också berätta om sitt förhållande till medborgarna, om kontakten med media, ideologi och samarbete inklusive förhållandet till oppositionen eller majoriteten och relationen politik – familj. Alla tillfrågades också om sitt största nederlag i politiken och den största framgången.

Detta var ett slags grundstruktur som sedan fylldes på och kompletterades i varje undersökningsområde dels med ytterligare fördjupningar samt framför allt tematiska frågor kring tidigare eller aktuella tyngdpunktsområden. Många Örebropolitiker tillfrågades exempelvis om sina erfarenheter av Kommunalsreformen, KDN. Andra frågor rörde Örebro Energi eller Gustavsvik. I Hällefors var det naturligt att fråga om de lokala satsningarna för att förnya kommunens profil, likadant i Karlskoga, i Askersund diskuterades skol- och vägfrågor och på landstinget den stora krisen under 90-talet, frågan om tidigare eventuella nedläggningar och nutida satsningar på ett universitetssjukhus liksom förhållandet till ”professionen”. Kort sagt: samtalen anpassades till vem som skulle intervjuas och vilka frågor denna hade att ta ställning till.

En av de frågor vi efter september 2006 genomgående sökte belysa var maktskiftet i Örebro och vidare, överallt där det var aktuellt; frågan om hur man skulle förhålla sig till det nya partiet Sverigedemokraterna. Även Miljöpartiet och Kristdemokraterna är ju förhållandevis

nya partier i fullmäktigeförsamlingarna och upplevelserna av att vara ny på den politiska arenan fick vi en hel del vittnesbörd omkring. Den stress som systemet har utsatts för genom den omfattande inflyttningen av utlandsfödda medborgare diskuterades med flera politiker. Etnicitens roll i politiken belystes också genom samtal med ett antal politiskt aktiva utlandsfödda politiker.

Vi som arbetat i projektet har skaffat oss en bild av vilka frågor som är och har varit aktuella och en hel del information om politikerna och partierna i länet och förhållandet dem emellan och har svaren på flera av de frågor vi ställt. Vi avstår emellertid att dra några slutsatser samt att torgföra dem. Analysen överlämnar vi åt medborgarna och forskarna. Vi har presenterat ett material och hjälpt våra företrädare att ge sin bild av kommunalpolitiken i länet.

Vittnesseminarium

Den 11 oktober 2006 anordnades i våra lokaler på initiativ av Universitetet men i samarbete med projektet ett samtal kring framväxten av näringspolitiken i Örebro kommun. Ett förberedande material hade delats ut och samtalen bandades. Ett par tidigare socialdemokratiska kommunalråd deltog i samtalet som leddes av Thord Strömberg från universitetet. Tyvärr var panelen inte fulltalig då en tidigare borgerlig kommunstyrelseordförande dessvärre inte kunde delta. Samtalet blev av den anledningen något ensidigt om ändå informativt. Samtalet bandades men har inte skrivits ut.

Vi hade diskussioner om ytterligare ett vittnesseminarium. KDN kunde ha varit föremål för ett sådant. Men de nödvändiga förberedelserna, svårigheten att samla ett antal politiker kring ett datum, det var svårt nog att bestämma intervju med en politiker, samt tidsutdräkten med en utskrift och redigering, gjorde att vi valde att avstå för att i stället hinna med fler individuella samtal. Helt klart är att det hade varit bra om vi hade kunnat genomföra ännu ett vittnesseminarium.

Efter intervjun

När samtalet hade tagits upp av ”bandspelaren” tankades den in i datorn. Intervjun blev sedan föremål för ett gediget efterarbete i flera led innan den arkivlades. Den skrevs först av allt ut. Hur detta gick till har behandlats tidigare. Intervjun sändes sedan i utskrivet format till politikern för korrigerering. Detta var ett känsligt kapitel som krävde en hel del fingertoppskänsla av intervjuaren. Många blev upprörda då de fick se sig och sina berättelser i klarskrift. Då hade vi ändå lagt intervjun tillrätta genom att ta bort de flesta upprepningar och interjektioner av typ va, vet du och så vidare.

Människor är ovana att se sitt talspråk i utskrift och reagerade ibland rätt häftigt. Efter samtal och klargöranden accepterade man i regel sitt tal och de korrigeringar som gjordes skulle vara att rätta fel namn, årtal och andra faktiska felaktigheter. Man skulle inte gå in och ändra innebörden av det sagda. Tillägg kunde göras, men vi ville inte ha strykningar och återkallanden av utsagor. Hur detta i detalj utfördes kan jag inte säga något bestämt om. Klart är att någon eftergift fick göras men i huvudsak är det sagda också det skrivna.

Det kan vara värt att upplysa om att originalintervjun alltid kan lyssnas till då den är digitalt bevarad.

Intervjun skulle sändas tillbaka till ArkivCentrum. Ofta tog det tid. Någon ligger ännu ute. De gjorda korrigeringarna gjordes och en analog och digital utskrift verkställdes. Den analoga

försågs med ett aktuellt foto av personen. Fotografiet togs som regel i samband med intervjun. Personuppgifter, den ifyllda enkäten och ett observationsprotokoll gjordes också. Dessutom arkivlades frågor, pm, olika slags underlag etc som använts för intervjun. Allmänt underlagsmaterial förvaras för sig tillsammans med intervjuerna.

Ett avtal som reglerade tillgängligheten sattes i bokstavsordning i två pärmar; en för de intervjuer som var öppna och en för de spärrade. En kopia av avtalet ligger i mappen med intervjun. Att få tillbaka ett ifyllt avtal var ännu svårare än att få tillbaka den genomlästa och rättade utskriften. En dryg handfull av avtalen saknas ännu. De blir automatiskt spärrade i 20 år för allmänhetens insyn.

Det här efterarbetet varvades med förarbeten, seminarier och intervjuer. I november 2006 hade vi ett möte med Erik Amnå från universitetet och i april 2007 ett seminarium kring intervjuerna med Gun Hedlund, Gunnela Björk och Erik Amnå; en historiker och två statsvetare, från Universitet där vi gjorde en utvärdering av projektet så långt. Kloka synpunkter delgavs oss och det var dessutom nyttigt att kunna diskutera projektet tillsammans med vår veteranpolitikergrupp under hösten och våren. Hela projektet var en dialogisk och kumulativ process där vi själva med hjälp av andra efterhand tillförde projektet mer kunskap och erfarenheter.

Projektet avslutas

När det under 2007 blev klart att projektet i sin dåvarande form det vill säga med sex intervjuare sannolikt skulle upphöra vid årsskiftet bestämdes att varje intervjugrupp; Örebro och Örebro läns landsting samt de övriga kommunansvariga, skulle ansvara för en gedigen rapport och analys av projektet i sitt område. Man fick en till två månader på sig att sammanställa denna. Tiden skulle också användas till att få in avtal, klara arkiveringen med mera. Rapporten om Askersund skrevs i början av 2007 då den ansvariga slutade. En noggrann rapport finns nu kring varje undersökningsområde.

Rapporterna skildrar hela förloppet sedda ur intervjuarens/nas erfarenheter och perspektiv. Metod och teorifrågor diskuteras och svaren på många av våra frågor till politikerna redovisas. De är avsedda som en introduktion för läsaren av de gjorda samtalen och är absolut nödvändiga att ta del av för att till fullo kunna tolka vederbörande intervjuer. Ett stort arbete är nedlagt på dem och de ger en god bild och förståelse för kommunernas/landstingets historia och aktuella problem. Denna rapport från intervjuprojektet *Muntliga källor till kommunalpolitiken i Örebro län* är inte fullständig utan dessa fallstudier, fyllda av reflektioner och slutsatser kring den politiska kulturen i respektive kommun.

Projektet förlängs

Vid årsskiftet fanns en möjlighet att fortsätta med begränsade resurser. Vi hade från början planerat att driva projektet under 2006 och 2007. Kulturrådet hade nu öppnat för möjligheten att förlänga arbetet. Vi valde att försöka på två spår. Vi ville dels göra digitala (och följaktligen också analoga) sammanfattningar och snabba direktingångar i materialet för att öka tillgängligheten för användarna. Vi sökte också pengar hos Kulturrådet för att kunna anställa en redaktör som skulle utvälja några intresseväckande berättelser för en senare publicering. Själva bokproduktionen skulle lösas på annat sätt än genom Kulturrådet. Vi fick endast en del av det vi sökte och det blev bara möjligt att genomföra det ena ledet av vår plan att bearbeta materialet.

Vi sammanfattade nu alla intervjuer vi hade gjort. Detta gjordes med hjälp av först två, sedan efter maj månad, av en av de tidigare sex medarbetarna. Här gällde att på ett utrymme av en A4-sida sammanfatta en intervju. Kärnan i samtalet och informationen skulle koncentreras fram. Här finns uppgifter om intervjuens längd, platsen för samtalet, tidpunkten och intervjuaren. Här finns ett antal *nyckelord* ur texten, *orter* samt *personer*. Allt detta plus den sammanfattande texten förstås är sökbar. Genom dessa sammanfattningar, som givetvis var en utmaning att göra, är det möjligt för en användare att snabbt söka och snabbt ta till sig huvudinformationen i en intervju och hjälpa denne att närmare fördjupa sig i det han/hon tycker är intressant att gå vidare med, det vill säga ett läsa den eller den intervjun.

Resultatet

215 intervjutillfällen genomfördes med 182 politiker inkl en handfull centralt placerade tjänstemän och entreprenörer. De är fördelade på följande sätt: Örebro 67, Landstinget 50, Karlskoga 22, Askersund 20 och Hällefors 23. Ett mindre antal politiker har alltså blivit föremål för mer än en intervju. En namnlista med partitillhörighet och kön och ålder (vid intervjutillfället) finns som bilaga.

De intervjuade tjänstemännen är: Birgitta Almgren, Ants Viirman och Lena Källström i Örebro, Bengt Harbe och Birgitta Almgren i Landstinget, Göran Pehrsson och Inger Sundström i Hällefors, Alf Cederlind i Askersund, Hans Lundell i Karlskoga. Företagarna är Gustav Svensson i Askersund och Carl Jan Granqvist i Hällefors.

Det utskrivna materialet är på c:a 5 000 sidor. Ungefär hälften av intervjuerna är tillgängliga för allmänhet och journalister. Resten är spärrat i 20 år. Kvalificerad forskning har emellertid med undantag, tillgång till hela materialet, tills vidare dock endast i analog utskrift på institutionen.

I samband med projektet gjorde Thord Strömberg en intervju med nu framlidne Lars Östman, S, Örebro. Den är inte utskriven och är inte med i den bilagda statistiken.

Den presenterade listan är inte slutgiltig. Förhoppningen är att det ska bli möjligt att framdeles kunna komplettera den med några andra namn som vi under projektets begränsningar tvingades att till vidare lämna därefter.

De fem delrapporterna är *Maryam Adjams* Hällefors, *Carolina Carnecks* och *Mats Guldbrands* Örebro kommun, *Gabriella Hugossons* Askersund, *Patrick Jonssons* och *Örjan Gruvbergers* Örebro läns landsting samt *Petra Bäckmans* Karlskoga kommun.

Ekonomi

Projektet har stötts ekonomiskt framför allt av Kulturrådets Accessmedel vars syfte var att tillgängliggöra musei- och arkivmaterial och att ge arbetslösa akademiker arbete. Riksarkivet, Örebro läns landsting, kommuner och stiftelser har också generöst understött projektet enligt följande sammanställning:

<u>Statens kulturråd:</u>	3 750 000 kr
<u>Riksarkivet:</u>	100 000 kr
<u>Adolf Lindgrens stiftelse:</u>	150 000 kr
<u>Örebro läns landsting:</u>	100 000 kr
<u>Regionförbundet:</u>	100 000 kr

<u>Örebro kommun:</u>	100 000 kr
<u>Karlskoga kommun:</u>	<u>50 000 kr</u>
<u>Summa:</u>	<u>4 350 000 kr</u>

Vi hade utöver detta en egeninsats i form framför allt av lokaler och personal på 207 000 kr.

Har projektet ”lönat sig”? Det beror på hur man ser det. Värdet av att ha nästan 200 tidsvittnen tillgängliga nu och för eftervärlden är oskattbart. Varje intervjutillfälle har kostat 20 000 kr. Varje intervjuad politiker har i snitt kostat 24 000 kr. Då är projektledning, inledning med utbildning, semester, ”valmånaden” då projektet gick på halvfart samt den en och halva månaden som ägnades åt rapportskrivning inräknad. Egeninsatsen ligger utanför.

Normalt, alltså med upplärd och rutinerade medarbetare, som våra blev efter en inkörningsperiod, kan man räkna med en person med inläsning, förberedelser, kontakt, intervju, utskrift och annat efterarbete kan klara två personer i månaden.

För ett arkiv (och för varje annan institution) är det en dryg kostnad att kontinuerligt hålla på med intervjudokumentation, åtminstone på detta grundliga sätt. Antingen bör man göra punktvisa insatser i speciella projekt med särskild finansiering eller så väljer man billigare sätt att göra dokumentationen till exempel genom att utföra efterarbetet på ett annat sätt. Att sammanfatta intervjun i stället för att noggrant skriva ut den vore ett sätt. Man kan också anta att teknikens utveckling leder till att man med lämplig programvara kan överföra en digital intervju till en digital utskrift. Prototyper finns.

Att aktivt dokumentera genom intervjuer och/eller genom skrivarkampanjer fångar verkligheten. Det är vårt uppdrag som arkivarier att komplettera de arkivaliska kvarlevorna från den historiska processen med det som människor har att berätta.

Avslutning

Ett varmt tack till riktas först till alla intervjupersoner som tåligt ägnat tid och intresse åt ett eller flera samtal med våra Accessmedarbetare. ArkivCentrum vill också sända ett varmt tack till Kulturrådet för den fina uppbackningen och för beredskapen att städse vara till god hjälp när administrativa eller andra problem dykt upp.

Ett stort tack ska givetvis också alla lokala och andra medelsgivare ha för sitt stöd till projektet.

Universitets statsvetare och historiker liksom alla de personer inom och utanför vår referensgrupp som genom sin mellankomst medverkat till eller stött projektet är värda vårt oförbehållsamma tack. Det har varit av stort värde.

Till sist vill jag personligen rikta ett lika stort som varmt tack till Maryam, Petra, Carolina, Mats, Bella, Örjan och Patrick för deras utomordentligt fina insatser som intervjuare hos oss samt till min ”digitale” medarbetare Bosse som varit ett ovärderligt stöd för projektet.

Att få avsluta sin yrkeskarriär med något som varit ett riktmärke för mig i alla år: att ge människor en röst, ge dem en möjlighet att sätta sitt personliga avtryck i historien; det är en förmån. Att få göra det tillsammans med begåvade och kreativa medarbetare är en ynnest.

15 juni 2009

Göran Henrikson
Projektledare